

Vile u usmenim pripovijetkama

Mohorić, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:507619>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Martina Mohorić

Vile u usmenim pripovijetkama

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Martina Mohorić
Matični broj: 0318002332

Vile u usmenim pripovijetkama
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Talijanski jezik i književnost
Mentor: dr. sc. Estela Banov

Rijeka, 14. rujna 2017.

Sadržaj:

1. Uvod	5
2. Folkloristički i književnoteorijski radovi o vilama	6
2.1. Fizički identitet vila	7
2.2. Karakter i psihološki opis vila	9
3. Prozne usmenoknjiževne vrste u kojima se javljaju vile	11
3.1. Lik vile u predajama	11
3.1.1. <i>Vile delaju po noći</i>	12
3.1.2. <i>Vile i Kraljević Marko</i>	13
3.1.3. <i>Lijepa vile</i>	13
3.1.4. <i>Konji i vile</i>	14
3.1.5. <i>Priča o vili</i>	14
3.2. Lik vile u legendama	15
3.2.1. <i>Vile daju snagu</i>	15
3.2.2. <i>O vilama sve najbolje</i>	16
3.2.3. <i>Čoban vili otputio kosu</i>	19
3.2.4. <i>Mladić nadkril vili Čestitice</i>	21
3.3. Lik vile u bajkama	22
3.3.1. <i>Kraljić i vila</i>	22
3.3.2. <i>Bendeš-vila Madalena</i>	23
4. Zaključak	25
5. Sažetak.....	27
6. Literatura	28
7. PRILOZI.....	30

7.1. PREDAJE	30
7.1.1. <i>Vile delaju po noći</i>	30
7.1.2. <i>Vile i kraljević Marko</i>	30
7.1.4. <i>Konji i vile</i>	32
7.1.5. <i>Priča o vili</i>	32
7.2. LEGENDE	33
7.2.1. <i>Vile daju snagu</i>	33
7.2.2. <i>O vilama sve najbolje</i>	34
7.2.3. <i>Čoban vili otputio kosu</i>	35
7.2.4. <i>Mladić nadkril vili Čestitice</i>	35
7.3. BAJKE.....	38
7.3.1. <i>Kraljić i Vila</i>	38
7.3.2. <i>Bendeš-Vila Madalena</i>	41

1. Uvod

Ovaj rad bavi se usmenim pripovijetkama o vilama. Analizirat će se legende, predaje i bajke o vilama.

Od davnih vremena, kada su prilike naroda bile daleko skromnije nego danas, kućna su se ognjišta grijala vatrom i živom pričom koja se prenosila s koljena na koljeno. Predaje su bile tu da zabave i pouče ljude, da sačuvaju njihovu povijest i vjerovanja te da olakšaju krut i zahtjevan život koji je puno tražio, a malo davao zauzvrat. Pučka je mašta rodila i te objasnila ono što zdravim razumom nije bilo shvatljivo. Tako je stvorena i figura vile, nezemaljski lijepe i mlade djevojke, svojevrsne čarobnice koja živi na razmeđu postojećeg i zamišljenog svijeta.

Vile se definiraju na razne načine što će se otkriti u daljnjoj razradi rada. Rad se osvrće na zanimljive tekstove te analizu istih kako bi pobliže ušli u tajni svijet vila.

2. Folkloristički i književnoteorijski radovi o vilama

Vila je jedno od najčešćih mitoloških bića. Mnogi drže da su to najljepša, najupečatljivija i najzanimljivija nadnaravna bića, a pojavljuju se svuda – ne može se reći da su ograničene prostorom. Postoji vjerovanje o njihovu postanku od Boga – predaja govori da su vile Adamove kćeri koje je Bog, jer su bile previše lijepe, pretvorio u vile kako se ne bi morale skrivati od ljudi. Sličnog su vjerovanja predaje s područja Otoka – ljudi su vjerovali da je Bog podijelio vidljivi od nevidljivog svijeta, ali stvorio i vile.¹

Prije toga ćemo istaknuti i značaj *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena*, prvi hrvatski etnološki časopis u izdanju HAZU, osnovan 1896,² u kojem su detaljno izložene mnoge karakteristike vilinskih bića prisutnih u pučkom imaginariju: „*Tako je u Zborniku, u kontekstu vilinskoga ambivalentnog karaktera, navedeno kako su, primjerice, u Slavoniji vile nazivane Nedobrice jer su sve, prema čovjeku, zle, no opet, njihov odnos s čovjekom uvjetovan je njihovim trenutačnim raspoloženjem i prihvaćanjem čovjekova karaktera.*“³

S druge pak strane u Zborniku je zapisano da su na području Istre vile shvaćene kao isključivo dobra bića koja rade u korist naroda i čovjeka. Upravo ovaj zapis potvrdit ću analizom predaja o vilama u Istri koje su gradile Arenu te su time i radile u korist naroda i čovjeka. Saznat će se više u daljnjem radu.

Botica u svojoj raspravi *Vile u hrvatskoj mitologiji* zaključuje: "*U sustavu hrvatske narodne mitologije mit o vilama motiv je brojnih narodnih priča te je više i duže u uporabi od bilo kojeg drugog slavenskog mitskog bića. Neprekidno*

¹ Vanda Babić, Danijela Danilović, *Demonološki zapisi i oblici u Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena*, u časopisu: *Lingua montenegrina*,

https://www.academia.edu/30536255/DEMONOLOSKI_ZAPISI_I_OBLICI_U_ZBORNIKU_ZA_NARODNI_%C5%BDIVOT_I_OBI%C4%8CAJE_JU%C5%BDNIH_SLAVENA_II, (6. travnja, 2017.)

² Hrvatska enciklopedija (LZMK): <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=66999>

³ Tkalčić, M: *Vile i vilinska pedagogija u novopoganskim duhovnostima u Hrvatskoj*, Stud. etmol. Croat., vol.27, str.189-246, Zagreb, 2015, str. 193

*se nalazi u istom semantičkom određenju znatnog broja hrvatskih usmenih bajki, predaja i legendi."*⁴

Nadalje, Botica potvrđuje spomenutu činjenicu s kraja predaje – vilin bijeg. *"Zanimljivo je da gotovo ni u jednoj priči, predaji, pjesmi vila ne ostaje s mužem. Čak ni majčinstvo (po narodnom sustavu vrijednosti na samom vrhuncu) nema snagu kao zov visine. Vilin bijeg se odgađa i muževi ljubomorno od njih skrivaju "krila" (ili neko drugo "obilježje" koje omogućuje odlazak). Vile stoga koriste iznimne prilike: za vrijeme kakve svadbe, obiteljske ili opće svečanosti, izniman događaj u kući kad je svačarski ugođaj, iznimnu emotivnu situaciju. Tada obično moli muža da joj vrati obilježje (samo na "trenutak"), da bi se iskazala među gostima i time uzdigla vrijednost kuće."*⁵

Bošković-Stulli u raspravi *Istarske narodne priče* tvrdi kako vile u istarskim pričanjima nisu česti likovi: *„O vilama se u Istri, slično kao u divovima, govori ponajviše kao o bićima koja su se u prošlosti javljala, a danas se više ne susreću."*⁶

2.1. Fizički identitet vila

U raspravi pod naslovom *Vile u hrvatskoj mitologiji* Stipe Botica izdvaja antropomorfnost: *„Savršen sklad vilina tijela, iz ljudske perspektive, obvezatno je u svim pričama narušen nedostatkom: ima ili magareće ili kozje noge. Simboličan je ovaj nedostatak između gornjega dijela tijela i nogu, između ljepote koja je uzorna, čista ljepota, koja ni gledati e ne da i golemoga nedostatka u donjem dijelu tijela (po ljudskim mjerilima)."*⁷

⁴ Stipe Botica, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju XXV (1990.), str. 30

⁵ Isto, str. 36

⁶ Bošković-Stulli, Maja, *Istarske narodne priče*, Matica hrvatska, Zagreb, 1959., str.197

⁷ Botica, Stipe, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 1990., str.30-31

Maja Bošković-Stulli u svojoj raspravi *Istarske narodne priče* 1959. je istražila kako je u starijim zapisima u predajama, rečeno: „*Vile su bile sakrivene i lipe.*“⁸

U svojoj raspravi Babić i Danilović *Demonološki zapisi i oblici u Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena*, u časopisu: *Lingua montenegrina* iz predaja donose nestereotipan pogled na vile. U nekim krajevima Hrvatske pučani "vjeruju da vile imaju odijela toliko sjajna da se u njih ne može gledati dok u Loboru drže da one uopće nemaju odijela. U većini krajeva postoji vjerovanje da je vilama gornji dio tijela jednak tijelu djevojke dok su im noge magareće, kozje ili pak volovske te ih stoga ne valja gledati zato što će se u protivnom osvetiti onome koga vide da to ipak čini."⁹

Evelina Rudan u raspravi *Vile s Učke* je u istraživanju s nizom kazivačica saznala da se vile uspoređuje s koludricama, odnosno časnim sestrama. Ta usporedba objašnjava se na način da vile žive u ženskim zajednicama, same obavljaju svoje poslove, žive na posebnim mjestima i drugi tamo ne mogu kročiti.¹⁰ A zapravo, ista takva situacija je s časnim sestrama. U jednoj ranijoj predaji, za vile se čak reklo da su „*božje žene*“.¹¹

Rudan tvrdi kako su istarske predaje iznimno škrte kada treba opisati fizički identitet vile. Jedan od takvih primjera je ovaj koji opisuje fizički identitet vile:

„Z: *A kako su..., su bile lipe divojčine?*

A: *Da, visoke, tankovite, lipe.*

(...)

A: *Da, i danaska se reče, a ma ona je lipa kako vila*“ (Pula, 2001, Vale)

⁸ Bošković-Stulli, Maja, *Istarske narodne priče*, Matica hrvatska, Zagreb, 1959., str.131

⁹ Vanda Babić, Danijela Danilović, *Demonološki zapisi i oblici u Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena*, u časopisu: *Lingua montenegrina*,

https://www.academia.edu/30536255/DEMONOLOSKI_ZAPISI_I_OBLICI_U_ZBORNIKU_ZA_NARODNI_%C5%BDIVOT_I_OBI%4%8CAJE_JU%5%BDNIH_SLAVENA_II, (6. travnja, 2017.)

¹⁰ Isto, str. 302

¹¹ Bošković-Stulli, Maja, *Istarske narodne priče*, Matica hrvatska, Zagreb, 1959., str.120

Ipak, kazivači u istraživanju Lidije Nikočević u raspravi *Vjerovanja u nadnaravna bića i pojave*, govorili su o ljepoti vila: „*Lepe ženske dugih lasi, pa se reče: lipa divojka, kako vila.*“¹²

I Suzana Marjanić u svojim se istraživanjima u raspravi *Životinjsko u vilinskom, u: Između roda i naroda, Etnološke i folklorističke studije* o vilama susrela s motivom vilinskih nogu u obliku konjskih ili kozjih kopita. Prema interpretaciji Natka Nodila, nailazi se često na takva pučka vjerovanja koja su, moguće, proizašla iz hristjanske mrzosti na vile. Narod je tumačio ta vjerovanja kao kaznu zbog oholosti, jer su vile bile poznate po činjenici da su vrlo ponosne. Iz toga proizlaze predaje da ih je Bog kaznio pretvorivši im noge u kopita. Vile ih prekrivaju dugim, bijelim haljinama.¹³

2.2. Karakter i psihološki opis vila

Luka Šešo u svojoj opsežnijoj raspravi *Živjeti s nadnaravnim bićima* 2016. spominje Ivana Kukuljevića Sakcinskog koji govori o tri skupine vila: „*Jugoslavenske vile stanuju u tri predjela ili elementa: u zraku, na zemlji i u vodi, uašto imadu i troja pučka imena: Vila oblakinja, Vila planinkinja ili podgorkinja i Vila vodena, poznata također pod imenom podvodkinja i morska diklica.*“¹⁴

S tvrdnjom Kukuljevića može se zaključiti kako se vile dijele na kopnene, zračne i morske. Prema tome, može se zaključiti kako je karakter tih triju vila

¹² Nikočević, Lidija, *Vjerovanja u nadnaravna bića i pojave*, U Liburnijske teme, Knj.5, ur.V. Ekl, 25-42. Opatija: Katedra čakavskog sabora., 1983., str.190

¹³ Marjanić Suzana, *Životinjsko u vilinskom, u: Između roda i naroda, Etnološke i folklorističke studije* (prir. Renata Jambrešić Kirin i Tea Škokić), Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za ženske studije, Zagreb, 2004., str. 238

¹⁴ Šešo Luka, *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str.30

potpuno različit, odnosno kako su one dobre, zle i istovremeno i dobre i zle što tvrdi i Kukuljević: „*Tako su Vile zračne uvek dobre, vodene uvek zle, a zemne sada dobre sada zle. Svojstvo ovo uze narod od njihovog stana. S neba nada se uvek dobru; s dola, što je iz pod zemlje, uvek zlu; a od onoga, što je na zemlji sada dobru, sada zlu.*“¹⁵

¹⁵Šešo Luka, *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str.30

3. Prozne usmenoknjiževne vrste u kojima se javljaju vile

3.1. Lik vile u predajama

Predaja je kompozicijski i stilski jednostavna i obično jednoepizodna priča koja tematski govori o vjerovanju u nadnaravna bića, o povijesnim reminiscencijama, o podrijetlu pojava, stvari, lokacija itd.¹⁶

Pojavnost nadnaravnoga u usmenim predajama doživljava se suprotno od nadnaravnoga u bajkama, budući da nije od junaka nadnaravno prepoznato kao drugačije stanje u odnosu na stvarnost.¹⁷ Pri pojavnosti nadnaravnoga u predajama likovi su često zapanjeni i preplašeni, dok je u bajkama likovima nadnaravno nešto sasvim prirodno. Takvo značajno obilježje usmenih predaja čini razdvojnu crtu kreiranja između bajki i usmenih predaja.

Nadalje, istarske predaje tvrde da su vile imale ljudske noge. Isto tako tvrde kako su vile bile veoma snažne. Čak toliko snažne da su mogle dizati kamenje poput stola. Istodobno su i plele. Tvrđi se kako su sagradile same Arenu u Puli te kako su bile šlampave jer je zbog njihovog lošeg proračunatog vremena, Arena ostala bez krova.¹⁸

Upravo istarske predaje najviše opisuju vile i pulsku Arenu te gradnju iste.

Iako, veoma bitna figura u predajama koja se često spominje uz vile je kraljević Marko koja se izdvaja u sljedećim tekstovima. On je, naime, poznata ličnost koja se proteže kroz cijelu povijest i toliko je hrabar junak da mu niti vile nikada ništa nisu mogle.

Lik vile u predajama predstavlja lik zemne vile koje su uvijek karakterno dobre vile te spremne činiti i vratiti dobro svakome, ali ako i učine nešto loše,

¹⁶ Bošković-Stulli, Maja, *Narodna predaja – Volkssage – kamen spoticanja u podjeli vrsta usmene proze*". *Radovi zavoda za slavensku filologiju* 10, 1968., 27–40.

¹⁷ Bošković-Stulli, Maja. *Fantastika u usmenoj prozi (kazivanja Srba iz Hrvatske)*". *Pjesme, priče, fantastika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske – Zavod za istraživanje folklor, 1991., 160–197.

¹⁸ Rudan, Evelina, *Vile s Učke*, Hrvatska svučilišna naklada, Zagreb, 2016., str.304-305

one ipak zauzvrat čine dobro djelo što ćemo saznati u jednom od navedenih tekstova *Konji i vile*.

Zaključno, uvijek su spremne učiniti dobro. U predajama su prikazane kao snažna i samostalna vilinska bića, a nadasve prekrasna bića.

U nastavku rada prikazat ću nekoliko predaja. Cjeloviti primjeri tekstova su u prilogu stranica 29, 30, 31.

3.1.1. *Vile delaju po noći*

Na primjerima iz hrvatske usmene tradicije prikazano je kako su predaje o vilama često vezane za nastanak gradova, primjerice Pula, odnosno pulska Arena je nastala tako da su je vile zidale noću (dakle, snažne su, mogu nositi teško kamenje). Kako ih je uhvatilo svitanje, preostalo kamenje su bacile u more od čega je nastao arhipelag, a Arena je ostala nenatrkivena.¹⁹

Kukuljević tvrdi kako su vile velike graditeljice, a najviše primjera njihove graditeljske sposobnosti dolazi iz Istre.²⁰

Pulska Arena, monumentalno zdanje bez krova, vjerojatno je zbog te svoje specifičnosti stoljećima zaokupljala maštu tamošnjih stanovnika. Ne čudi stoga da u Istri gotovo sve priče koje spominju vile govore o njihovoj nadnaravnoj moći kojom su sazidale Arenu, te objašnjavaju zašto je Arena bez krova:²¹ „*Vile govori narod da su u jednu noć uzidale Divičin grad u Puli (Renu)... Kad su Divičin grad zidale, da su nosile kamenje iz pod Učke u krilu, i da su hodeći prele. Negdje pod Gračišćen blizu sela Mandalenčići, da su ih petehi*

¹⁹ <https://voxfeminae.net/vijestice-list/hrvatska/item/7228-zenski-likovi-u-usmenoj-tradiciji-vile>, (27.05.2017.)

²⁰ Bošković-Stulli, Maja, *Istarske narodne priče*, Matica hrvatska, Zagreb, 1959., str.120

²¹ Šešo Luka, *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str.37

zakukurikali, i onda da su morale ostaviti kamenje, radi toga da nisu useći mogle pokriti Divičin grad, koji i danas takav postoji.“²²

U ovoj predaji vile su prikazane kao snažna bića, odnosno ona vilinska bića koja se brinu za svoj narod.

3.1.2. Vile i Kraljević Marko

Lik kraljevića Marka se spominje u ovoj predaji. Vile su i njemu pomagale te ga slušale. Inače, kraljević Marko poznata je ličnost koja se proteže kroz cijelu povijest književnosti. Javlja se u srpskoj, bugarskoj, makedonskoj i hrvatskoj epskoj poeziji, ali i u suvremenoj književnosti. Najstariji zapis o liku Kraljevića Marka u hrvatskoj književnosti potječe iz 16. stoljeća, točnije 1556. godine, kada je hrvatski pjesnik Petar Hektorović zapisao bugaršticu *O kraljeviću Marku i bratu mu Andrijašu*. Bugarštica je zapisana u jednom od najznačajnijih djela u povijesti hrvatske književnosti, u *Ribanju i ribarskom prigovaranju*.

Narodni pjevači stvorili su mit o Marku Kraljeviću, nadčovjeku ogromne snage koji se suprotstavlja jačim i nadmoćnijim turskim velikašima. Njegova hrabrost, snaga i junaštvo su toliko veliki da mu ništa ne mogu ni vile, niti lijepa i moćna nadprirodna bića.²³

3.1.3. Lijepa vile

Predaja govori o vilama koje se nalaze u selu te o jednom mladiću koji uoči da mu je motika okrenuta naopačke. Tada ugleda 3 prekrasne vile. Jednu kako se kupa, drugu kako frulu svira, treću kako raščešljava kosu. On se prepaovila i uzeo motiku da se obrani od njih te su se one prepale njega. Tada je on zapravo

²² Isto

²³ http://www.boske.rs/stranice/marko_i_vila.html, (08.05.2017.)

prestrašio sam sebe te od straha počeo bježati. Od toga dana je on zanijemio. Nije više govorio te se spremio i otišao u samostan. Nije se nikada više vratio, a nitko nije znao pravi razlog. Da li se on zapravo prestrašio vila ili ponovnog viđenja njihove neopisive ljepote?! Ili je moguće da se zavjetovao, kako se prestrašio, da ako se spasi da će se zarediti?! Prosudba ostaje na čitateljima.

Vila je ovdje opisana fizički. Ističe se njena nadnaravna ljepota:

A dolje vila kupa se u zlatu, polijeva vodom bistrom, druga frulu svira, a treća u kutu svoje kose raščešljava. Kose su im sijede boje, duge do poda.

U ovoj predaji vile su zemne vile, a po Kukuljevićevoj podjeli, zemne vile su dobre vile kakve one ovdje i jesu. Iako se mladić prepao bez nekog razloga te je zapravo na kraju vjerojatno zanijemio od tolike viđene ljepote za što one nisu krive.

3.1.4. Konji i vile

Ova predaja je priča o konjima i vilama. Vile su svakog dana krale konje, a njihov gazda je to shvatio jer su im grive ujutro bile raščupane. Kako su i ovo zemne vile koje su uvijek dobre vile, one, iako ovdje izgledaju kao kradljivice, za to što su posuđivale konje, one su se i iskupile. I tako svakog dana. Ukrašavale su vrata vrta raznim poljskim cvijećem, a mjesto gdje bi gazda ujutro pronalazio konje, bijaše posuto laticama.

Time se može zaključiti da su dobre vile voljele konje. I iako bi napravile nešto poput ovoga, uvijek bi se iskupile za svoj „mali zločin“.

3.1.5. Priča o vili

Čovjek na konju i magarcu nosi brašno iz mlinice po noći te ugledaju vilu koja ima noge od dva metra. Konji i magarac se prestraše te pobjegnu, a čovjek ostane sam u strahu. Vila mu naravno nije učinila ništa nažao, već mu je

pomogla i rekla da ga iza prvog ugla čekaju konj i magarac spremni i natovareni za put. Te je nestala.

I ova vila je dobra zemna vila. Ne bi učinila zlo. Tjelesno, malo je posebnijeg izgleda: „*same joj noge dva metra, čini se da bi u jednom koraku prikoračila cilo brdo.*“, ali ipak je veoma dobra vila koja nikako ne bi nautila ikome.

3.2. Lik vile u legendama

Legenda je priča u prozi ili stihu u kojoj su historijsko-bibliografski podaci isprepleteni s fantastičnim događajima, odnosno priča o neobičnom događaju.

Lik vile u legendama je orijentiran posebno na karakter vila. U legendama se najviše izdvajaju viline dobre i loše karakterne strane. Tako se u navedenim sljedećim tekstovima izdvajaju vile koje čine i vraćaju dobra djela, ako ti njima činiš dobro.

Nadalje, u legendama se zapravo najviše upoznajemo s njihovim iznenađujuće lošim karakternim stranama, ali isto tako, znaju one biti i osvetoljubive. Neki sugovornici smatraju da one ne čine namjerno loše, već da su izazvane pa da moraju vratiti lošim.

Upravo su sljedeći navedeni tekstovi bazirani na takve vile, odnosno na dobre i zle vile te se u njihovoj analizi saznaje mnoštvo o takvim vilama. Tekstovi se nalaze u prilogu stranica 32, 33, 34.

3.2.1. Vile daju snagu

U ovoj istarskoj priči, vila je opisana samo karakterno, a malim dijelom tjelesni izgled, odnosno *lepi beli obraz*. U ovoj priči, vila je dobra kao što većinom i je. Njoj je pomogao ovčar Mate koji ju je pokrio da je sunce ne ocrni: „*Smililo mu se j da njoj sunce očrni on lepi beli obraz.*“ Odsjekao je i granu

kako bi joj napravio hlad. Ona mu je htjela platiti njegovo dobro djelo, a on naravno nije htio ništa zauzvat jer bi to za svakoga napravio. Odveo ju je njezinoj majci koja mu se isto htjela odužiti. Ovčar Mate je odbio, ali ona mu je svejedno podarila jakost odnosno snagu. Kasnio je u kozaru i ostali ovčari su mu prigovarali jer nije obavio svoj posao te da nije pripremio drva za noć, ali Mate se naljutio i cijelu bukvu je odnio na svojem ramenu. Više mu nitko nikad nije prigovorio.

Vile su dobre te su spremne za svakoga tko za njih učini dobro, učiniti za njega isto. Pouka ove priče bi bila: „*Dobro se dobrim vraća!*“ Tako se i dobrome Mati vratilo dobro i postao je veoma jak što mu je veoma koristilo u njegovom poslu te mu više nitko nije prigovarao: „*Si ovčari su zabjeno va njega gjedali i čudili se. Već mu ni nikad nijedan ni žuga prigovoril.*“

Dobre vile pomažu ljudima u poljodjelskim ili stočarskim radovima, daju im snagu, novac, zdravlje i sreću (Ardalić 1917: 304). Upravo tako i u ovoj istarskoj priči, dobra vila pomaže ovčaru Mati te mu daju snagu kako bi mu se odužile za pomoć koju je on njima pružio.

3.2.2. *O vilama sve najbolje*

O vilama sve najbolje je pripovijetka koja ističe i dobre i loše karakterne i tjelesne osobine vila. Radnja je smještena u planinskom području gdje vile, kako je to i uobičajeno u starim legendama, žive u spilji, u *stijenama gdje orlovi slijeću*, odvojene od ljudi, ali opet u njihovoj blizini. Radnja započinje jednim mladim pastirom koji je namirisao topli kruh te mu ga je vila dala. Vidio je da vila ima konjska kopita, ali brzo je skinuo pogled s njih te prebacio pogled na njezinu prelijepu zlatnu kosu. Izgled vile razlikuje se od priče do priče, ali uglavnom se poklapa. Gornji dio tijela vile u ovoj bračkoj priči utjelovljuje čista ljepota čija je kruna kosa, lijepa i sjajna *poput zlata*. S druge pak strane, umjesto

nogu, vile imaju konjska kopita, što je veoma neobično u ovoj priči. Ta opozicija, zanimljiva je u kontekstu ove priče, a možemo joj pridodati i karakter vila koji ovdje nije kao i u ostalim pričama. U ovoj priči, vila pokazuje i svoju lošiju stranu kada joj dođe drugi pastir, koji je isto želio topli pečeni kruh, ali on se postavio na potpuno drugačiji način od prvog pastira. Vidio je vilina kopita i sav u strahu rekao: „*Joj, lijepo su gore, ali imadu noge od konja!*“ Na to ga je vila ubola iglom u oko da više ne vidi i nikada mu nije davala toploga kruha, dok je prvom pastiru i dalje davala kruha jer joj je on bio drag. U ovoj priči u liku jedne vile, razlikuju se dobre i loše karakterne osobine vile. Vile su često hirovita bića. Dobre su ako se prema njima postupa po njihovoj volji, a zlobne ili osvetoljubive ako ih nešto uvrijedi. Dvojakost njihova izgleda i osobnosti jasno je vidljiva u ovoj priči: pastiru koji se zagleda u njihovu ljepotu daju kruha, a drugom kojeg preplaše njihova kopita, oslijepo da nikada više ne vidi. Kukuljević dijeli zemne vile na gorske i poljske. Tvrdi da su pretežno dobre, iako su ponekad osvetoljubive i maliciozne, pa ako im se prohtje, nanose zlo čovjeku kao što je ovdje učinila vila drugom pastiru. One imaju životinjske (kozje, magareće, konjske, volovske) noge koje nedvosmisleno upućuju na njihovu pripadnost zemlji, odnosno određuju ih kao terimorfna bića. Upravo kao što i u ovoj bračkoj priči, vila ima konjska kopita. Kad su dobre daruju ljude zlatom, pomažu junacima te im čine dobro, ali u trenucima zlobe često ili zarobljavaju ljude u pećinama, smetu im pamet ili im prouzrokuju tešku bolest. U ovoj priči, vila se osvetila drugom pastiru tako da mu je oduzela vid.²⁴ Ipak, razni etnolozi tvrde kako ne postoje zle vile, već one djeluju onda kada su izazvane, odnosno kada čovjek ne postupa onako kako bi one htjele, ili kad se osvećuju. Upravo tako je ovdje bračka vila bila izazvana s reakcijom drugog pastira na njena konjska kopita i samim time se morala osvetiti.

²⁴ Šešo Luka, *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str.31.-32.

Na kraju kažu prvom pastiru: „*Znaš, ti si nama drag, jer vidiš, a ne vidiš! A onaj drugi sad ne vidi, jer vidi što vidi! Eto, stoga evo tebi topla kruha!*“

Ovu priču možemo interpretirati na različite načine. Prvo valja uzeti u obzir da su vile mitološka bića. One su bića koja žive na granici svog čarobnog i ovog ljudskog svijeta. Iz te perspektive ponašanje možemo protumačiti kao hir vila koje su okrutno postupile prema dječaku koji ih se preplašio dok su nagradile prvog koji se usredotočio samo na njihovu ljepotu. Međutim, sama priča je veoma neobična jer ne priliči jednoj vili da bude zla. One su uglavnom veoma dobre. Način na koji su vile kaznile drugog dječaka zasigurno je okrutan, ali iza tog okrutnog čina stoji jedna pouka. Oba dječaka su se prvi puta susreli s vilom i iako su im vile nepoznati pojam, što se tiče njihovog karakternog, pa u ovom slučaju i tjelesnog karaktera, trebali su se postaviti na najnormalniji način. Što bi značilo da nisu trebali obraćati pažnju na ono neobično na vilama, *konjska kopita*.

Neki sugovornici i danas tvrde da se mogu vidjeti tragovi vilinskih kopita u stijenama (Ana Popović) jer da su im noge kao štake s kopitima (Matej Popović). Dlakave noge s kopitima, ali konjskim, nalazimo u Lonji „gdje im jedino noge ruže, za koje vele da su konjske kopite, al' da se lahko ne viđaju“ (Modrušić 1863: 293). O vilinim konjskim nogama nalazimo podatke i na Hvaru (Carić 1897: 707), dok su u Ivanić Gradu vile lijepe kao djevojke, „izuzevši jedino noge koje su kozje i pokrivene bijelom opravam“ (Deželić 1863: 216). Na otoku Cresu vile, pak, imaju goveđe noge koje su „lahke kako pero, pak moraju letit po ajeru, kako tić“ (Bartulin 1898: 269).²⁵

U ovoj bračkoj priči, pametniji je bio prvi pastir koji je pažnju usmjerio na ono lijepo na vili, a to je *njihova vilinska kosa poput zlata*. Sam stav oba pastira rezultirao je nagradom, odnosno toplim kruhom. Stoga vile, na sebi svojstven

²⁵ Šešo Luka, *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str.25

način, nagrađuju onog koji u njima vidi dobro i lijepo, a kažnjavaju onog koji prvo primjećuje ono loše.

Ipak, neki sugovornici su tvrdili kako ne postoje zle vile, već postoje samo dobre vile s malicioznim osobinama, a to su oholost i taština. Vile se često hvale svojom ljepotom pa im je zbog toga, prema predaji, Bog pretvorio stopala u kopita. One sakrivaju svoje životinjske noge i ne dopuštaju da ih netko vidi. Ako netko primijeti neskladnost njihove ljepote, govori se „*da im se za boga čuditi ni smijati ne smije. Kažu tako, da im se jedan nasmije, a one da su ga uzele pa prebacivale pro brda jedna drugoj na ruke.*“²⁶

Uz sve navedeno, možemo istaknuti da je prvi pastir hrabar i lukav u susretu s vilama te on zaslužuje svoj komad kruha, dok drugi pastir, preplašen i neodlučan, biva kažnjen za svoje slabosti.

Upravo se u ovoj priči pojavljuje vila s malicioznim elementima i pastir je nastradao upravo zato jer joj se narugao zbog njenih konjskih kopita i ona se uvrijedila te ga je kaznila oduzevši mu vid da se više nikada ne može nikome narugati. Pouka ove bračke priče bila bi suočiti se hrabro s nepoznatom situacijom i tada će možda i biti nagrađeni.

3.2.3. Čoban vili oputio kosu

U ovoj priči „*Čoban vili oputio kosu*“ vila je opisana i karakterno i tjelesno. Karakterno, ona je dobra vila koja ako joj se pruži pomoć, ona daruje onoga koji joj pomogne, pogotovo ako joj je pomogao spasiti njezinu kosu jer vilinska kosa je nešto posebno, ona je njezin život. Poznat je motiv u narodnoj (usmenoj) književnosti da vila dariva, čime testira ljudsku taštinu. Upravo tako je ova vila

²⁶ Šešo Luka, *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str.24

testirala čobana hoće li on nekome ispričati što se dogodilo ili neće. Ipak, čoban ju je iznevjerio.

Ivan Kukuljević dao je opis vila u prvom broju *Arkiva za povjestnicu jugoslavensku*. Na temelju prikupljenih podataka, u studiji *Bajoslovlje i crkva* opisao je vilu:

„U opće je svaka Vila žena krasna, uvek mlada, lica bleđa, i obučena je u belo. Ima dugu plavetnu kosu, koja joj niz čelo i ledja raspletena visi do zemlje. Da koja i jedan vlas izgubi, taki bi umrla. U kosi kažu da joj stoji i snaga i život. Telo je njezino tanko kao jela, lagahno kao u ptice, jer ima (kadkad i zlatna) krila. Oči njezine sevaju kao munja, glas njezin tako je mio i blagozvučan, da onoga za života srce boli od miline, koi je jedanput Vilu pevati čuo, te od onog časa ne može više slušati čovečeg glasa. Tko ju jedanput vidi, taj ne nalazi više dražesti u zemaljskih lepotah.“²⁷

Znači, ona je dobra vila. Kaže čobanu: *„Otputi me i nemoj mi prekinut kose, dobro ću te darovat.“* Svaki dan je čobanu na ploči ostavljala novce, ali njegova majka je bila sigurna da je on te novce ukrao. Dok god nije saznala istinu, tukla ga je svakog dana. Četvrti dan je majci priznao istinu, ali ga peti dan nisu dočekali novci na ploči. Izdao je vilu te je ona pokazala i svoj lošiji dio. Ona mu je u početku rekla da nikomu ne kaže za ono što će pronaći na ploči. Ipak, kako je rekao svojoj majci, nakon toga mu više ništa nije bilo darovano.

Njezin tjelesni izgled nije bio uobičajeni kao u ostalih, „normalnih“ vila: *„I imala je vila žute kose velike. I imala je fino lice kao najljepša djevojka i velike sise i debele noge dok kojena, a do kojena tanke noge su, dva papka kao u koze.“*

²⁷ Šešo Luka, *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str.23

U gotovo svim pričama se osim antropomorfnog oblika, javljaju animalni oblici (nedostaci) koji nagrđuju vilinsku pojavu i koji je čine potpuno suprotnom od slike idealnog antropomorfnog sklada.²⁸

Tako u ovoj priči, vila ima kozja kopita, što je vrlo česta pojava u unutrašnjosti Dalmacije. Vile su često opisane životinjskim elementima. Ova vila je dobra jer je nagradila čobana, ali čim ju je izdao, pokazala je i svoje loše lice. Time ona pripada vilama koje su istovremeno i loše i dobre. Kukuljević tvrdi da su zemne vile i dobre i zle i upravo to nam potvrđuje ova pripovijetka.

Prema Kukuljeviću, zemne vile se dijele na gorske i poljske. Pretežno su dobre, iako su ponekad osvetoljubive te one imaju kozje, magareće, konjske ili volovske noge koje zapravo potvrđuju njihovu pripadnost na zemlji.²⁹ Kao što je ova vila zemna vila te ima kozja kopita.

3.2.4. *Mladić nadkril vili Čestitice*

U ovoj priči vile su opisane karakterno. Radi se o zemnim i dobrim vilama koje su pomogle mladiću. One su zapravo dobro djelo koje je on njima učinio te ih spasio od sunca i pokrio ih, vratile dobrim djelom, iako nisu znale što će on učiniti s time. Sve tri vile su mu nešto darovale. Jedna da se pretvori u mrava, druga da se pretvori u tića, treća da se pretvori u lijuna. Tim putem su one zapravo pripomogle njegovim dobrim djelima, odnosno oživljavanju mrtvog jezera te spašavanju djevojke. I nakon toga i dobre ponude kralja, mladić je odlučio ići dalje svijetom kako bi i dalje činio dobra djela. Mladić je protagonist ove pripovijesti te čini dobra djela, odnosno živi za to da čini dobra djela. Iako je on prvotno veoma dobar lik, postao je još bolji s vilinskim čarima. Pouka ove pripovijesti bi bila: „*Dobro se dobrim vraća!*“ Vilinsko dobro nije izostalo niti

²⁸ Isto, str.24

²⁹ Isto, str.31-32

ovoga puta. I ovom pričom možemo zaključiti kako su vile nadasve dobra nadnaravna bića. Oduže se uvijek onome tko to zasluži te ove vile pripadaju skupini onih vila koje Kukuljević dijeli na zemne vile te za njih tvrdi da su dobre vile, što su one i dokazale.

3.3. Lik vile u bajkama

Bajka je priča s nadnaravnim odnosno fantastičnim elementima. U bajci je čest slučaj da svaki pripovjedač dodaje neki svoj detalj i tako malo po malo nastaje različita priča, iako se lako da zaključiti da je početan predložak jednak ili veoma sličan. Tako većinom sljedeća djela podsjećaju odnosno daju se povezati s poznatim bajkama svijeta. Bajka *Kraljić i vila* je jedna od takvih što se može saznati u daljnjem radu, dok je *Bendeš-vila Madalena* ipak nešto drugačija bajka, ali dijelovi teksta aludiraju na bajku kao što je primjerice nastanak vile odnosno mlade lijepe djevojke koja je proizašla iz ptice. Ta prekrasna mlada vila se izgubila te su je tražeći sreli razne životinje poput vuka, konja, mrava, riba te lisice i upravo ovi elementi su česti motivi u bajkama. Ima još ponekih elemenata i događaja koji potvrđuju da je vila tretirana kao svaka princeza odnosno kraljica iz bajki jer ona na kraju biva spašena te odjaše s mladim na konju i žive sretno do kraja života. A takav i bijaše kraj svake bajke.

U nastavku rada prikazat ću nekoliko bajki, a njih navodim u prilogu stranica 37, 38, 39, 40.

3.3.1. *Kraljić i vila*

Kraljić se žalio da ne može naći pravu ženu. Kraljić je stigao do kuće vila i zaljubio se u kraljicu vila te se njome oženio. Dala mu je ključeve od kuće i rekla da ne otvara jedna vrata, ali on je nije poslušao te je oslobodio zlog starca

koji je kasnije zgrabio vilu te je odveo. Kraljić ju je tražio po cijelom svijetu, ali je nije pronašao. Upitao je svoje šogore gdje je vila, a oni su mu odgovorili da je otišla s ognjenim kraljem gdje ju je i pronašao okovanu cijelu u lancima. Sreo je njenog konja kojem je ona mnogo falila, ali je pobjegla s mužem. Stigao je do grada koji je bio izložen s čovječjim glavama i čudio se izgledu toga grada. Tamo je sreo jednu baku koja ga je pitala da joj služi, a ona će mu sve platiti. Naučila ga je kako se radi s konjima. Na kraju je ognjeni kralj ostao s vilama te su njima vile služile.

U ovoj bajci, vila je predstavljena kao predivna žena u koju se kraljić odmah zaljubio. Ali i kao žrtva i na kraju kao sluškinja. Zapravo, ovim dijelom bajke podsjeća na Pepeljugu koja je bila predivna mlada djevojka, ali je isto tako bila žrtva u svojoj obitelji te sluškinja. Opet jedan od primjera u kojima možemo vidjeti da su sve bajke odnosno predaje pisane na bazi drugih poznatih bajki.

3.3.2. *Bendeš-vila Madalena*

Priča započinje s tri brata. Jedan od njih je stisnuo pticu i iz nje je proizašla predivna lijepa djevojka. Bijaše to Bendeš-Vila Mandalena. Vila je ovdje opisana fizički odnosno naglašava se njezin prelijepi tjelesni izgled poput oprave koja je bila kao bijeli snijeg te njene zlatne duge kose. Vila i najmlađi od trojice braće koji ju pronašao su ostali tako ležati na livadi, ali majka mu se zabrinula. Kad je saznala gdje je bio, otišla je na livadu i odsjekla Madaleni prelijepu kosu. Kad je Madalena to vidjela, rekla mu je da nikad ne bude imao mira dok ne pronade Bendeš-vilu Mandalenu. Otišao ju je tražiti, ali njoj nigdje ni traga ni glasa. Sreo je starca koji mu je rekao da se ona kupa u zdencu blizu šume svaki utorak i petak. Sreli su se i bila je presretna što ga vidi. Jedva je čekala ponovno njihov susret. Pronašla je ona njega ponovno, ali bio je ozlijeđen pa ga je odvela u svoj grad. Ostao je sam u kući i sreo zmaja koji je izletio. Mladenac se prestrašio i

čekao dugo Mandalenu te ju odveo u svoj grad. Na putu je sreo vuka, orla, konja, mrava, ribe i lisicu što su zapravo česti motivi u bajkama. Svima njima je trebala pomoć i svima je pomogao i nastavio put. Lisica mu je rekla da bi našao vilu Mandalenu, mora služiti jednoj babi, odnosno da bi morao čuvati jednoga konja tri noći. Kaže da će mu baba davati konja kojeg poželi, ali da on izabere onaj kojeg je čuvao noćima i taj će ga odvesti gdje poželi. Sve životinje kojima je on pomogao, su njemu sada pomogle s konjem. Baba mu je poklonila konja i on je otišao u zmajev grad i pronašao vilu. Na kraju, mladenac odsječe glavu zmaju te spasi svoju Bandeš-vilu Mandalenu te odjašu zajedno u Mandalenin grad gdje su živjeli sretno do kraja života.

Ova bajka veoma podsjeća na ostale klasične bajke poput princa koji je spasio Pepeljugu od zle obitelji, patuljaka koji su spasili Snjeguljicu. Svaka bajka je nalik jedna na drugu. Svaka od njih ima svoj zaplet i rasplet, ali u konačnici, većina od njih završava: „Živjeli su sretno do kraja života.“ Baš kao i ova. Vila je u ovoj bajci također žrtva koja na kraju bijaše spašena i napokon sretna kako je zaslužila. Karakterno je ona dobra vila, a fizički veoma lijepa duge zlatne kose i bijele oprave baš poput svake vile.

4. Zaključak

Kao što se može iščitati iz rada, mnoge predaje, legende i bajke različito pripovijedaju o vilama.

Nakon iščitavanja i analize tekstova o predajama, legendama i bajkama o vilama, možemo zaključiti da se radi o fenomenu koji uvelike obogaćuje hrvatsku tradicijsku kulturu. Analizom pojedinih djela pružen je uvid u ambivalentan karakter vila, kao i prikaz njihove suštine koja proizlazi iz neupitne povezanosti čovjeka s prirodom i potrebe da shvati istu.

Predaje su bile tu da zabave i pouče ljude, da sačuvaju njihovu povijest i vjerovanja te da olakšaju krut i zahtjevan život koji je puno tražio, a malo davao zauzvrat. U predajama se ne susrećemo s nadnaravnim elementima odnosno pojavama, dok je u bajkama nadnaravno zapravo bit same bajke bez čega ona ne postoji. Bajka nije bajka ako u njoj nema fantastičnih odnosno nadnaravnih elemenata. Legenda je naime isprepletana priča s fantastičnim događajima o neobičnom događaju.

Ipak, vile nisu samo dio usmene književnosti što je dokazao je Petar Zoranić u svojem djelu *Planine u Perivoju od slave*. Zoranić preuzima sliku vile poznatu mu iz narodne predaje i oblači ju u metaforično ruho stvarajući tako jednu novu ideju o vili koja će se još dugo u književnosti zadržati. Svima nam poznata epizoda u *Perivoju od slave* donosi viziju vila koje predstavljaju određene nacionalne književnosti i njihove jezike. Zašto je upravo legendarno biće kao što je vila postalo tako pogodno da zaigra ulogu nositelja poruke toliko važne za čitav jedan narod može postati jasno kad malo razmislimo o prirodi vila. Naime, vile su lijepe, dražesne i magične ako se s njima lijepo postupa, baš kao i jezik. Međutim ako se s vilama ne postupa ispravno, one kažnjavaju, kako to i čini Vila Hrvatica u *Perivoju od Slave*. Isto tako i poznati renesansni hrvatski pisac, Hanibal Lucić, piše o vilama. Svima je poznata njegova pjesma *Jur nijedna na svit vila*. S ovim poznatim djelima se može zaključiti kako je vila veoma

zanimljiv lik u usmenoj književnosti, a kasnije i u pismenoj. Ona bijaše davnih dana slavljena kao lik i ostala je takva.

5. Sažetak

Usmena se je književnost sačuvala se iz davnih vremena prenoseći se tisućama godina usmenim putem kroz generacije. Kod nas je pretežno seljačka sredina bila medij u kojoj se širio takav tip književnosti.

Najrasprostranjenije od svih vjerovanja u nadnaravna bića zasigurno su vile koje se u raznim varijantama javljaju u svim europskim kulturama, ali kao što možemo vidjeti, zastupljene su i u hrvatskoj književnosti. O njima postoji mnogo pripovijedaka među kojima su u ovom završnom radu navedene predaje, legende i bajke. Vile se dijele na kopnene, zračne i vodene. Za svako dobro djelo koje netko učini za njih, one su spremne darovati ga te se na taj način odužuju. U navedenim tekstovima može se iščitati kako uz dobre vile postoje i one zle koje znaju pokazati svoje lošije strane ako im nešto nije po volji ili ako im se netko izruguje. Postoji vjerovanje da su se vile previše hvalile svojom ljepotom, pa ih je Bog kaznio i dao im umjesto ljudskih nogu, životinjske elemente – kozje ili magareće noge.

Vila je jedan od bitnijih literarnih motiva te se ustalila i u današnje vrijeme i postala svojevrsni klišej pisane književnosti, osobito ljubavne lirike, a možda i jedan od najčešćih načina da se opiše izuzetno lijepa žena.

Ključne riječi:

Folklor, vila, usmene pripovijetke, predaje, legende, bajke.

Naziv rada na engleskom jeziku:

Fairies in Oral Narratives

6. Literatura

KNJIGE:

1. Bošković-Stulli, Maja, *Istarske narodne priče*, Matica hrvatska, Zagreb, 1959.
2. Bošković-Stulli, Maja. 1968. "*Narodna predaja – Volkssage – kamen spoticanja u podjeli vrsta usmene proze*". Radovi zavoda za slavensku filologiju 10, 1968.
3. Bošković-Stulli, Maja. "*Fantastika u usmenoj prozi (kazivanja Srba iz Hrvatske)*". *Pjesme, priče, fantastika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske – Zavod za istraživanje folklor, 1991.
4. Bošković-Stulli, Maja, *Usmene pripovijetke i predaje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
5. Botica, Stipe, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 1990.
6. Nikočević, Lidija, *Vjervanjanja u nadnaravna bića i pojave*, u Liburnijske teme, Knj.5, ur.V. Ekl, 25-42. Opatija: Katedra čakavskog sabora., 1983.
7. Marjanić Suzana, *Životinjsko u vilinskom, u: Između roda i naroda, Etnološke i folklorističke studije*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za ženske studije, Zagreb, 2004.
8. Mikuličić Fran, *Narodne pripovijetke i pjesme iz Hrvatskoga Primorja*, Kulturno umjetničko društvo „Primorka“ iz Krasice, Ponovljeno izdanje, 1993.
9. Rudan, Evelina, *Vile s Učke*, Hrvatska svučilišna naklada, Zagreb, 2016.
10. Šešo Luka, *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjervanjanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016.
11. Tkalčić, Marina: *Vile i vilinska pedagogija u novopoganskim duhovnostima u Hrvatskoj*, Studia ethnologica Croatica, Vol.27 No.1, Zagreb, 2015.

12. Vučina Brkić Mirna, *Noćno lice žene, Suvremena kazivanja o vilama, vješticama i morama Hrvata u Bosni i Hercegovini*, Zagreb – Sarajevo, 2013.
13. Vrkić, Jozo, *Vražja družba, hrvatske predaje o vilama, vješticama, vrazima i drugim nadnaravnim bićima*, Glagol, Zagreb, 1995.

INTERNET:

1. http://www.boske.rs/stranice/marko_i_vila.html, (08.05.2017.)
2. <https://voxfeminae.net/vijestice-list/hrvatska/item/7228-zenski-likovi-u-usmenoj-tradiciji-vile>, (27.05.2017.)
3. Babić Vanda, Danilović Danijela, *Demonološki zapisi i oblici u Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena*, u časopisu: *Lingua montenegrina*, (https://www.academia.edu/30536255/DEMONOLOSKI_ZAPISI_I_OBLICI_I_U_ZBORNIKU_ZA_NARODNI_%C5%BDIVOT_I_OBI%4%8CAJE_J_U_%C5%BDNIH_SLAVENA_II), (06.04.2017.)
4. Matija Kračmanov Valjavac, *Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina*, Varaždin, 1858.,
<https://books.google.hr/books?id=azouAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=matija+valjavec&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwitsMbh65fWAhWE7xQKHfkJCwMQ6AEIMTAB#v=onepage&q=matija%20valjavec&f=false>
(20.08.2017.)

7. PRILOZI

7.1. PREDAJE

7.1.1. *Vile delaju po noći*

Kako prvo da su sagradile Arenu, to je već poznata stvar. I da su one delale po noći. Sve ča se je događalo da se je događalo po noći. O njima znan malo ustvari. Ali recimo kod dvoraca, vajk se je govorilo, da su živile u dvorcu, tako da su one, recimo u smislu arhitekture, ne da su zidale jer svaki zida, niki crta je. Toliko o njima, ne znan. (...)³⁰

(Pula, 2001, Vale)

7.1.2. *Vile i kraljević Marko*

A ča su povidali?! A to su vajk stari ljudi povidali da to su vile Arenu za jenu noć uzidale i da nin peteh zakukurika da bi je bile anka pokrile. A nutre da je stava niki Kraljević Marko. (...)

Da, kat su se šli ž njin pozdraviti da su mu dale črtalo ud vrgnja u ruke aš ku ne da bi ti bija ruku spešta. Da je črtalo umisija kako da je makarun i to od želiza. Donka je ima jaku ruku (smijeh). Ja ne znan kakvov je bija taj Kraljević Marko. Ma to su ga spominjali vajka. (...)³¹

(Marići, 2001, M. Marić)

³⁰ Evelina Rudan, *Vile s Učke*, Hrvatska svučilišna naklada, Zagreb, 2016.

³¹ Isto

7.1.3. Lijepo vile

U selu se svašta događalo, od priče o različitim bićima do tragedija u obitelji uzrokovanih silom nečistom. U tadašnje vrijeme nije u Gorancima bilo crkvenih zvona, pa se sotona mogo pristupiti kad mu drago bilo. Majka sina poštenog i kršnog spremila u pojatu po sijeno, a on kako oču neke zvukove, zveče dukati, čuju se glasovi, pa pjevaju, tišini se ne daju. Pred vratima je vidio motiku okrenuta naopačke, te se pope lotrama na vrh pojate, malo razgrabi ono sijeno, pa pogleda. A dolje vila kupa se u zlatu, polijeva vodom bistrom, druga frulu svira, a treća u kutu svoje kose raščješljava. Kose su im sijede boje, duge do poda. On brže bolje prepade se, pa da uzme onu motiku da ih prepadne i da se obrani, ali u tom strahu jadniku motika zaklapa, vile se prepadoše... On siđe na vrat – na nos – pa pođe trčat, u tom strahu momak zanjemi, okrenu se, ali niđe nikog, ni motike ni vila, ni muzike ni sijena... Kući dođe pa nekoliko dana ni riječi ne progovori, a onda majci ispriča šta vidje. Za par dana se spremio i otišao u samostan (mislim u Široki Brijeg), nikada se više nije vratio.

Razlog je mogao biti strah od mjesta ili ponovnog viđenja vila ili se zaljubio u tu ljepotu pa u nesreći da neće moći u nijednu zemaljsku, otišao u svećenike ili je dao zavjet da ako se spasi da će se zarediti... to prosudite sami...³²

(Goranci, Mostar)

³² Vučina Brkić Mirna, *Noćno lice žene, Suvremena kazivanja o vilama, vješticama i morama Hrvata u Bosni i Hercegovini*, Zagreb – Sarajevo, 2013. str. 106, kazivala Manda Talić (rođ. 1955.) u Gorancima 2008.

7.1.4. Konji i vile

Spomenuti ću samo jednu priču vezanu za vile i konje pošto je bilo raznih slučajeva. Jedan čovik, malo bogatiji, imao puno konja i preko večeri držao ih u vrtlu zatvorene. Vrto je bio omeđen kamenim zidićem visokim taman toliko da konji ne iskoče van il da se njima kakva živina ne uvuče, npr. vuk. Tu su preko večeri bili sigurni. Ali bi se s vremena na vrijeme znalo dogoditi da su ih vile posuđivale. Ujutro bi ih gazda pronašao umorne i oznojene. Grive su im bile tako isprepletene da ih nitko nije pokušavao odmrstiti. Kopita su im bila zemljava, nekad im je i potkova falila. Vrata vrtla su bila ukrašena raznoraznim poljskim cvićem kao i mjesto gdje su konji ujutro pronađeni bilo je posuto laticama.³³

(Goranci, Mostar)

7.1.5. Priča o vili

Gonio čovjek na konju i magarcu brašno iz mlinice, bila je vedra noć, a mjesec je svitlio put. Najdnom nastade nekakav nemir, konji se priplašiše i pobigoše i čovik ostade sam. Okrene se oko sebe kad tamo vila, same joj noge dva metra, čini se da bi u jednom koraku prikoračila cilo brdo. Čovik se prekrži i reče da je on virna duša i da odstupi od njeg. Vila se nasmija i reče mu da mu neće nauditi i da ga iza prve okuke čeka konj i magare natovareni i spremni za put. Zakorači i nestade.³⁴

(Bijakovići, Čitluk)

³³ Isto, str.107, kazivala Mara Drežnjak (djev. Tomić, rođ. 1927.) u Gorancima 2007.

³⁴ Isto, str. 111, kazivala Anka Jerković (djev. Kadrić, rođ. 1957.) u Bijakovićima 2009.

7.2. LEGENDE

7.2.1. Vile daju snagu

Ovčar Mate šal je h kozare, nesal je golice za ovce must. Prišal je na jenu ravnicu, tot jena lepa ženska va beleh svitah na sunce spi. Smililo mu se j da njoj sunce očrni on lebi beli obraz. Va gore ne gre človek nikamo prez sekiri. Imel je i on sekiru pak je odsekal jenu javorovou kitu, ošpičil ju j i zabol ju j vile pul glavu. Malo j počinul; kad je zel golice, da će ća, vila se j tentoga zbudila. Pitala ga j ča će za plaću. On je rekal: - Niš, ja ti nis hlad storil za plaću, lego za miloserje. Ontrat mu j rekla: - Kad si le tako dobar, prosin te nesi me mojoj matere. Ovčar je rekal: - Čekaj tu dokle zanesen va kozaru ove golice, aš ne bi imeli ovčari vać must. Vreda se j vrnul i zel je vilu pak ju j nesal k matere, po nekakovoj stazice ku ni nikad videl. Prišal je pred jenu velu grižu. Jena sten se j otprla i ž nje zišla vila mat, pak mu j rekla: - Ča ćeš ti, ovčar, za plaću, da si mi hćere hlad storil i prnesal ju doma? Ovčar je rekal: - Va gore mora jedan drugemu pomoć. Neč njoj je trebeda pritešćalo, pak me j prosila da ju nesen doma. Kakov človek bin ja bil da za to plaću zemen. - Ma sejeno – rekla j vila – kad nećeš drugo, dat ću ti jakost. Dokle se j Mate obrnul, nestalo j vil i vrat va stene. Kad je prišal va kozaru, počeli su pajdaši njurgat, da ča je delal do sada, da ni parićal drva za noć. On se j razjadil, ziskubal je celu bukvu, hitil ju je na rame i prnesal va kozaru. Si ovčari su zabjeno va njega gjedali i čudili se. Već mu ni nikad nijedan ni žuga prigovoril.³⁵

Zagrad (Istra)

³⁵ Vrkić, Jozo, *Vražja družba, hrvatske predaje o vilama, vješticama, vrazima i drugim nadnaravnim bićima*, Glagol, Zagreb, 1995.

7.2.2. O vilama sve najbolje

Bile vile u špilji. I u zoru bi ljudi, hodeći u planinu, odatle ćutjeli miris pečenoga kruha. Ali se uklanjali vilinskih špilja. A nekoga gladnog pastirića primamio taj vonj kao mrava. Uzlizio on uz planinu i došao vili pred špilju. Nije se bojao vile, tek malo se uplaši videći joj konjska kopita. No, brzo on s njim skide pogled, pa samo vilinsku kosu gleda. Bila poput zlata. –Mali moj–prva će vila – ali si gladan? – Jesam, dobra vilo – veli dječak. – A kruh lipo vonja. – Dođi! – i dade mu vila toploga kruha. I pastirić se pohvali drugim pastirima: – E, ma znate li vi da su gore vile. Znate, u stijenama gdje orlovi slijeću. A bijahu vile pod samim orlovnim gnijezdom. – Idem i ja, neka mi dadu kruha – reče drugi dječak, pa potrča uz goru. No, kad im vidje kopita pred špiljom, zakloni se za gomilicu. Viri i govori sa sobom, sav u strahu: – Joj, lijepo su gore, ali imadu noge od konja! Vila čula šapat. Uzela iglu i ubola maloga u oko, dok je virkalo za gomilicom. Kako ga ubola, zaplače on i otrči k pastirima. – Što ti je? – pita ga prvi dječak. – Ubole me iglom. Ništa ne vidim. – A što si im gledao noge – prvi će dječak – zašto ih nisi gledao gore. I ne rekao im kakve su im noge, nego ih pohvalio kako su lijepo gore. Bješe reći: »Gle, kako su lijepo!« a ne: »Joj, kakve su im noge!« I dale bi ti kruha, i ne bi ostao bez oka! I taj mali ostao bez očinjega vida, a onaj prvi dobivao od njih uvijek kruha. Bijaše već mladić, a pohvali ga vila: - Znaš, ti si nama drag, jer vidiš, a ne vodiš! A onaj drugi sad ne vidi, jer vidi što vidi! Eto, stoga evo tebi topla kruha!³⁶

Brač

³⁶ Isto, str.70

7.2.3. Čoban vili oputio kosu

Moj ćaća mi je pričo kako je bio njegov rođak, kako je bio na paši za kozama i ovcama na Vasiljištu više Pridvorja. Najedanput slećela vila s planina na jednu veliku ploču. I tu je bio jedan veliki trn i vila se zaputila s kosama u taj trn. I ona zove čobana da je dođe oputit. I veli mu: - Oputi me i nemoj mi prekinut kose, dobro ću te darovat. I čoban je došo i oputio jom kosu. To je bio taj Popjevalo Ivan, rođak moga ćaće. Rekla mu je vila da dolazi svako jutro na tu ploču i što nađe da nikomu ne kaže. I prvo jutro kad je došo, našo je rpicu para. Čoban je uzeo te pare i donio doma materi. A mati ga imala ubit okle mu to, đe je ukro. A čoban nije smio da kaže, jer se je bojo vile, da ga ne ubije. A mati uzela granu od masline i po njemu lupala, a dijete isto nije ćelo da kaže da za tri-četiri dana. I svaki dan donosio. A mati ga i dalje tukla: - Okle pare, jadni nesretni sine, đe si ukro? Kad su mu bati dodijali, onda je kazo materi sve kako se dogodilo. Onda peto jutro kad je došo na ploču – više na ploči nema ništa. I imala je vila žute kose velike. I imala je fino lice kao najljepša djevojka i velike sise i debele noge do kojena, a od kojena tanke noge su, dva papka kao u koze³⁷.

7.2.4. Mladić nadkril vili Čestitice

Bil jedan mladić i hodil je po svitu. Hodeć tako po svitu nameri se na vili Čestitice, kade spe, a sunce jušto na nje uprlo svoje traki. On jih zažali pa jih nadkrije z rubccen. Kad su se vili zbudile i to opazile, pita jedna drugu, ka j' to učinila? „Ja nis, ni ja, nis ni ja“, počele jedna za drugun govorit. „Ma da ja znan ki je“, govori nastareja, „ja bin ga lipo darovala.“ „I ja bin ga, i ja“, govore jedna za drugun. Sad se mladić pokaže, pa reče, da jih je on nadkril. „Pak ča pitaš za to od mane?“, pita ga najstareja. „Ja niš ne pitan, leh da bin mogal bit mrav, kad bin otel.“ „A od mane?“ pita ga druga. „Niš, leh da se

³⁷ Bošković-Stulli, Maja, *Usmene pripovijetke i predaje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.

moren učinit tić, kad bin otel.“ „Da se načinin, kad bin otel, lijun.“ „No, pa neka ti to se bude, ča pitaš“, reču se najedanput. On se sad valje učini s tićen i proleti va jedan kraljevski grad. Tu najde jednoga staroga s trimi ovčicama na paše, pa ga pita: „Starče, ča će reć, da je na ovako lipen mestu blizu jezera se mrtvo?“ „Aš“, govori stari, „je van ten jezeru jedan zmaj i sakoga zadavi, ki se tamo primakne.“ „A biš ti mane zel služit?“ pita staroga mladić dalje. „Bin te zel, zač ne, aš jušto jednoga išćen.“ „Ale teško, da biš me ti držal pu sebe, aš ja jako puno pojil.“ „Ma makar se moje pojil, ja ću te držat.“ „Pa dobro“, govori mladić, „kad si ti tako zadovoljan, to ćeš mi dati jutra za obed peč kruha, spud vina i škopca pečena, pa ću ja poč k jezeru na pašu.“ Stari mu govori: „Dobro, ja ću ti dat se, ča pitaš, ale se jezera čuvaj, aš nećeš dobro proć.“ „Ti se, moj stari, niš za me ne boj, ćeš leh videt, ča san ja,“ Jutro dan pošalje stari mladića na pašu, a za obed mu da peč kruha, pečena škopca i spud vina. Mladić projde k jezeru, kade j' ta zmaj bil; se poji i popije, ča j' sobun donesal – ale prvo se j' bil načinil lijun – i sad čeka zmaja da dojde. Polne odbije i eto ti zmaja. Valje projde k lijunu i počmu se bokat. Jedan drugoga hita simo i tamo, oben već gredu peni na usta i još se čvrsto drže, ale jedan drugomu ne more niš učinit. „Eh“, govori sad zmaj, „da mi j' sad jedan žmulj rakije, teško tebe?“ A lijun govori: „Eh da mi j' sad jedna pogačica spod ognja pečena i bušac od divojki, teško biš mi platil?“ Blizu, kade su se bokali, bila je kćer lijunova gospodara i čuna one riči. Sad govore oba: „Za danas nan je dosta.“ Jutra dan opet učine kodi prvi dan. Mladić se opet učini lijun, poji peč kruha, pečena škopca i popije spud vina. Zmaj dojde o polnu vanka z jezera i uHITE se opet bokat. Hita jedan drugoga sad simo sad tamo, ale jedan drugomu ne more dodijat. Kad su se već zmučili i strudili, govori zmaj: „Eh da mi je sad žmulj rakije“, a mladić: „Eh da mi je sad pogačica spod ognja pečena i divojkin bušac?“ Još on toga ni pravo ni zrekal, doteče k njemu divojka, kćer gospodareva, da mu pogačicu spod ognja pečenu i bržje ga bolje bušne, pa onput pobigne nazad. Mladić ki se j' bil učinil z lijunon – pogutne pogačicu pa uhiti zmaja tako čvrsto, da ga valje oba tla hiti

pa onput i ubije. Va njin najde jedno jaje, pa ga spravi va torbu. Kad su to va gradu čuli, počeli su se veselit i k njemu počeli dohajat, da mu se zafale. Sad mu govori kralj, da je na školjiću još jedan drugi zmaj, a pu njega njegova kćer zaslužnjena, i pita ga, ako bi ju mogal oslobodit. Mladić niš ne govori, leh kad kralj od njega projde, učini se tičicun i poleti na školjić, pa usede na poneštru od kući, kade j' bil ta zmaj. Tu ga on vidi nutreh, kade j' nategnut na krilo kraljevoj kćere, a ona ga pošće. Kad je ona zapazila tičicu na poneštre, govori zmaju: „Viš, viš onu tičicu na poneštre!“ Sad se tić lipo učini mrav. Zmaj pogljeda na poneštru i ne vidi niš. „Kako me moreš varat“, reče njoj zmaj, „kade j' ta tičica? Još me leh jedan put tako prevari, pa ja kriv, ako budeš dalje živela.“ Sad projde on ča, a mrav se učini z mladićen i projde k divojke, pa njoj poveje, ki je i da bi ju rad oslobodit. „Leh znaš ča, kad zmaj opet k tebi dojde, pitaj ga onako z duga, na ki način bi se ga moglo ubit.“ To reče i projde. Drugi dan dojde opet i najde zmaja opet na krilu divojkinen, kada ga pošće. Sad ga ona pita: „Ma povej mi pravo, bi te ki mogal ubit i kak?“ „Bi me mogal ubiti, ale najprvo bi moral ubit onoga zmaja ki j' va jezeru, pa ga onput zame njegovo jaje i s njime me po glave udre.“ Sad se tić, kad je to čul, učini z mladićen, zame jaje, koga j' bil spravil, kako smo rekli, kad je onoga zmaja z jezera ubil, i hiti ga zmaju va glavu za se moći. Zmaj se valje zruši i krepa. A mladić zame divojku sobun i dopelje ju kralju ocu. Kralj mu govori: „Kad si ju oslobodil, zami ju za ženu i još ću ti dati pol moga kraljevstva.“ „Ja van se na semu tomu zafaljivan“, odgovori mladić, „ja se ženit neću, leh gren po svitu, da delan ljuden dobro.“ I projde ča, pa još i sad zmaji ubija, ako j' kade živ.³⁸

³⁸ Mikuličić Fran, *Narodne pripovijetke i pjesme iz Hrvatskoga Primorja*, Kulturno umjetničko društvo „Primorka“ iz Krasice, Ponovljeno izdanje, 1993.

7.3. BAJKE

7.3.1. Kraljić i Vila

Jen put bil je jeden kralj koj je imel tri čeri i jednoga sina. Jen put su stareši ove dece putovali da lepe varoške vidiju i jedno celo leto su ne doma bili. A ov isti stari kralj je posud pripovedal da neče nigdar svoju kraljevinu rezdeliti i da rajši svoje čere vumori i sinu kurunu da, samo da mu se kraljevina ne restala. Ovak je okolik povedal i putuval. Pripetilo se je, da jednu noč nekaj na obloku kućilo. Mladi kralj , koj je ovo čul, pital je : gdo si? Ov pak na obloku mu veli: jaz sem kralj vetrov, daj meni naj mlajšu sestru. On mu veli: zemi si ju, i odišel

je. Drugu noč pričelo je pžk nekaj na obloku kućiti. Mladi kralj pak veli: gdo si? On mu veli: jaz sem kralj od sunca, daj mi srednju sestru svoju Kraljić mu pak veli : zemi si ju. I odide. Tretu noč pričelo je pak nekaj kućiti po obloku. Mladi kralj pak veli: gdo si? kaj me bantuješ saku noč? Ov mu pak veli: jaz sem kralj meseca, daj mi svoju naj starešu sestru. Kralj mu pak veli: zemi si ju., On si ju je zel pak odišel. Stareši došli su dimo, i mati se je režalostila, a kralj ju je tešil da se nikaj naj ne žalosti za čere. Vezda je rekel kraljić da bi se rad ženil. Otec mu veli: moj sin, hodi posud i išči si ženu koja je tebi par. On se napravi na put i putuje, ali nigde ne je mogel takvu lepu žensku najti. Onda si je mislil : kaj bi jaz ve napravil? nigde nemrem sebi para najti. Znam ja, kaj bum napravil, jaz idem k svojim šogorom, oni mi poveju. On ide i dojde gde su ovi tri skup se dogovarjali. Mam je pital, da gde bi oni znali za jednu lepu ženu. Veter veli: jaz ne znam ako sunce ne zna; sunce pak veli: jaz znam. Onda su mu pokazali puta k ovi ženski. ' On veselo je počel iti, a ovi su mu rekli: čakaj malo, mi ti nekaj damo. Onda su mu dali dve flaše, jednu ako prime i poškropi koga, da bude taki mrtev, drugu pak, če koga poškropi da bude, ako je mrtev, taki živ. Onda ov putuje i dojde do jedne jame. Ova je bila puna z glavami preobladanih koje su Vile preobladale. Ov je zel jednu glavu i ju je namazal z vodum, i taki je ov

oživel i rekel mu je da je izmed oneh koje su Vile preobladale, vodja. I ov je taki drugu vodu zel i ga je skončal, gda mu je pokazal hižu Vil. Ov je brzo išel i došel je do nje, i zaljubi se v kraljicu od Vil i ženili su se. Jeden put se pripetilo da je Vila rekla ovomu kraljiču da naj nede v zadnju bižu, druga v 'se sme iti, samo v ovu ne. Dala mu je ključe i preporučila mu celo stanje. Ov gda mu je žena Vila odišla ide v zadnju hižu i odpre vrata ter vidi jednoga staroga čoveka kojemu je iz zub sam ogenj išel i zval se je ognjeni kralj. Ov mu je rekel: ah duša kršćanska, daj mi kap vode. I ov mu da a gda ovo 'spiye, mam je jeden obruč na njem pokel. I ov mu ognjeni kralj pak veli: daj mi jošče dve, znaš, da je navada da saki tri put piye. Ov mu i to dL 'Si obruči pokli su i on bil je oslobojen. Gda je Vila dimo došla mam ju je ov pograbil ter odpeljal vu sužanstvo. Ve ov čaka čiika tu svoju ženu, ali ju nikak ne je mogel dočakati, pa ju je išel iskat po svetu, ali ju borme nigde ne je našel Ve si zmisli da pojde k šogorom 'Se ide i komaj je došel do njih. Ovi su znali po kaj je sim došel. Mam nje prosi: dragi moji šogori, povečte mi, gde je moja žena. Povedali su mu, da je sam kriv, da mu je žena vušla, pa su mu rekli da ju naj ide iskat k ognjenomu kralju. Ov ide ide ide i dojde na jednu ognjevitu goru; tam je videl jed noga potoka i v njem je stala ova Vila. Ov, gda ju je opazil, rekel ji je da naj ž'njim pobegne. Ona pak veli: a kak bi jaz pobegla 'da sem 'sa z lanci okovana? Ov k nji dobeži ter ju odveže, i počeli su bežati. A ognjeni kralj imel je jednoga konja koj je mogel tak bežati kak si je god človek domislil, i ako je njegva družina koja odišla, je s kopitom vudril, i tak je mam znal da mu negdo iz sužanstva fali. Ve ov konj zaružil je s kopitom, ognjeni kralj je došel i pital: dragi moj konjic, kaj ti fali? Tebi, moj dragi, fali ona Vila, nje muž je došel pak je ž njim odbežala; idi još jest i pit, dragi gospon, mi nje vre dostignemo. Ov se je najel i napil, sede se na konja ter mu veli: hajda ve kak misel. I pomislil si je da naj bu pri oveh dveh, i bil je. Ov kraljič ga zagledne ter se prestraši. A ognjeni kralj jmu je rekel : samo mi se još jen put podstupi k meni dojt po ovu Vilu, ar jaz ti ve opraščam, kajti si ti mene iz sužanstva oprostil; idi i ne dojdi več. Ov ide ve žalostno i mislil si je da ju več

ne dobi. I ide pak nazaj k svojim šogorom. Ovi su baš ve skupščinu držali i rekli su mu da drugač ju nebu mogel dobiti neg, ako pojde k ovi coprnici koja ne jako dalko od njih. Ov pak si je mislil: ve vumreti ali živeti za ženu koja mi je verna bila. Spremi se na put, dojde doista do ovoga grada, i začudil se je kakov je to grad s samemi človečjemi glavami zložen. Ide nuter i dojde baba pred njega na glavi s samemi kačami koje su ji glavu lizale. Ova ga pita: duša krščanska, kaj si došel? očes pri meni služiti? Ov ji odgovori : je, jaz sem čul, da tu dobru plaču dobim. Ova baba veli : a to je istina, pri meni imaš tri leta tri dni troje krščanske dane. Pelje ga v štalu gde su bili tri konji, a ti konji su bili njene čere. Ve mu je rekla: moj dragi, viš, te konje budeš ti pasel, da je ob sunčenem izhodu na pašu dopeljaš i baš ob sunčenem zahodu dopeljaš, ako pak ne, viš, kaj su ova tela, s temi sem ti jaz tak napravila. Ov se je prestrašil i mislil si je : ne bude za me dobro; nu dobil je od svojih šogorov jenu paličku od sakoga. Ide on prvi put s temi konji i sel se je na jednoga. Došli su na pašu baš ob sunčenem izhodu, a ov ga je hitil vu jeden mlač. Ov se komaj stane i pogledne i nigde neje konje videl. Kaj bu ve? Zel si je one paličke i si je ž njimi premišljava. Več je skorom sunce zašlo ; zmisli se za šogora i ov je došel i rekel : jaz znam vre kaj ti je. Veter je počel puhati i ovom konjem je zima bilo i mam su v štalu išli. Dojde i drugi den i tak se je pripetilo. A ovi konji su bili biti od svoje mamice. Ov den su bili olovnati konji i pak je počelo strašno sunce svetiti i bilo je tak vruče da su se konji počeli taliti i morali su baš na sunčenem zapadu vu štalu. I ova baba je nje pak strašno bila. Došel je trejti den, rekla je da ove kobile podoji, a bile su jako bude i šiele su navek ritati. Ov si je pak zelpaličku i mislil si je na mesečnoga kralja. Ov mu dojde i reče mu: dok ti jaz budem ob dvanajsti vuri o polnoči svetil kroz ovu luknju, tam kopaj i najdeš jednu vuzdu, ovu si deneš na ruku i nikaj ti ne budu včinile. Ov je tak včinil i nikaj mu ne je bilo i podojil je pred sunčenem izhodom, i pun čeber bil je i mleko bilo je čisto vruče, i donesel je k babi. Ova ga pita: kaj očes? On veli: jaz očem onoga konja staroga koj je v pivnici. Ova veli: kaj buš ti ž njim? Ov veli: samo mi dajte, jaz sem vas verno

služil i očem imeti. Baba mu da i reče mu da naj skoči v ovo mleko. Ov je konj vu se 'su vručinu del, i ov je djipil i deset put bil je lepši neg predi. Ov konj' je pak vručinu v mleko del, i ova djipila je nuter i zgorela je od vručine. Ve je putuval i rekel je, da oče biti pri svoji ženi ; i mam je zel nju. Ovi su se seli i odišli su, a ov konj je s kopitom zaružil i ognjeni kralj došel je i pital : kaj ti je, dragi moj konjič? Konj veli: sedi se brzo, ar su ovi na još hitrešem konju. Skoro su ovi ove dva dostigli, ali još ne. Ognjeni kralj je tak strašno vu svojega konja diral da su mu čreva počela vun iti. I ov konj počel je kričati svojemu bratu: hiti ga, viš, kak te muči , hodi i vumori ga. Konj je djipil i vumoril ga je. I skupa su dobro živeli. I ovi dva su vezda pili i jeli i druge Vile su jim služile.³⁹

7.3.2. Bendeš-Vila Madalena

Tak su bili jedanokrat neki muž i žena. Imeli su tri sine. Ne dalko od hiže imeli su jako lepu livadu a vusred livade veliko hruškovo drvo iz kojega su tri stebila rasla. Desno steblo bilo je naj starešega sina, levo srednjega a srednje naj mlajšega. Ova stebila su sako leto dobro rodila, no nigda ovi brati nesu mogli ploda svojega stebila okusiti, kajti ga je sako leto predi neg je dozrel negdo pobral. Jedenkrat se dogovoriju ovi tri brati da budu redom saku noč drugi svoje steblo čuvat išli. Kaj su rekli to su i včinili. Prvi je išel naj štareši brat; nesel je sobum pokrivač i vajnkuš, legne pod svoje steblo i kak je legel mam je i zaspal. Gda se probudi v jutro videl je da na njegovem steblu nijedne hruške nega. Jako režljučen odišel je dimo. Drugu noč išel je srednji brat. Ov je isto tak včinil kak i naj štareši: ponesel je sobum pokrivač i vajnkuš legel i zaspal ' i gda zorja dojde, ali na njegovem steblu nijedne hruške nega. Ves žalosten vratil se je dimo. Trejtu noč oče naj mlajši da ide- čuvat svojega stebila.

³⁹<https://books.google.hr/books?id=azouAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=matija+valjavec&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwitsMbh65fWAhWE7xQKHfkJCwMQ6AEIMTAB#v=onepage&q=matija%20valjavec&f=false>
(Matija Kračmanov Valjavac, *Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina*, Varaždin, 1858., (20.08.2017.)

Ovoga su stareši dva brati za ludoga držali, zato su mu rekli naj on nejde, kakov je lud lahko ga more gdo tam vubiti, pa bu samo siromaš nem starešem troška s tem napravil. Nu on ne da se odgovoriti, neg zeme sobum zubaču pa ide na livadu. Gda je tam došel nakupil je vnogo trnja, zatem se je na zubaču legel a s trnjom se pokril. Bogme da bi i on mam zaspal ar bil je truden, ali kak se je na zubači samo malo genul zubi od zubače su ga boli, pa su mu ne dali zaspati. Ležeči tak moglo je polnoči biti gda mu na jeden put hruška na nos pade. Hitro je skočil i pogledal na steblo, ali jako se je začudil gda na stebłu veliku vticu spazi. Brže bolje popel se je na drvo te prime vticu za vrat. Ali gle čuda! kak je vticu za vrat stisnul v isti čas stvori se iz vtice lepa devojka i mam reče : o srečni človek ovoga sveta, ar si našel Bendeš-Vilu Mandalenu. Oprava ji je bila kakti beli sneg a zlatni lasi viseli su ji do črne zemljice. Pod stebлом postali su dva veliki zlatni stolci, kam obodva seli su i taki zaspali. Lepo ih je bilo videti, ar se je cela livada od njeneh lasov i od zlatneh stolcov svetila. Gda su se v jutro brati doma stali prejde šest sedem osem vur, al' najmlajšega brata još nejma z livade. 'Sa žalostna reče mati naj starešemu sinu, naj ide na livadu pogledat da i zbilja ne je gdo brata vubil. Gda je brat proti livadi išel več iz dalka je videl gde se pod stebлом nekaj jako sveti. Gda je došel blizu stebła videl je kak obodva saki na zlatnom stolcu sedi i spi. Ne se mogel dosti nagledati lepe Mandalene i njeneh zlatneh lasov. Gda dojde dirao reče materi da brata nigdo vubil nega, da su pod hruškum dva zlatni stolci, na jednom sedi i spi brat a na drugom devojka lepa koji zlatni lasi prek stolca do zemlje visiju. Gda je to mati čula zela je škarje i odišla na livadu i odstrigla Mandaleni zlatne lasi do kraja. Kak se je Mandalena prebudila i videla da su ji zlatni lasi odrezani puna žalosti reče mu: o nesrečni človek ovoga sveta, ne imel mira dok ne našel Bendeš-Vilu Mandalenu. Kak ovo izreče znikne lepa Mandalena i zlatni stolci. Gda je ov to videl odišel je dimo i mam počel mater karati, da ka je za boga mislila da je išla Mandaleni lasi rezat? Zaproši ju da naj mu mam torbu da da ide vu svet iskat Mandalenu. Kak je dobil torbu odišel je vu svet. Tak putujuči posud je pital, ne

bi li mu gdo znal kaj god povedati od Bendeš-Vile Mandalene, ali 'se zapstojn, Mandaleni nit traga nit glasa. Na zajdne po dugom putovanju dojde v jednu jako veliku šumu koja je tak gusta bila da je v nji ob dan skoro mrak bil. Kak bi po šumi dosti dugo bludil bil, na jeden put zagleda več iz dalka veliki ogenj a pri ognju starca koj se je grel. Gda dojde do njega nazval mu je božju pomoč i počel se je ž njim spominjati i pital ga je, ne bi li mu on znal kaj povedati od nekoje Bendeš-Vile Mandalene. Starec mu odgovori daju jako dobro pozna i da je ne dalko od ove šume zdenec kam se ona saki vtorek i petek kupat hodi. Gda je to mladenec čul zahvalil se je starcu i mam odišel k onomu zdencu. Gda je do zdenca došel sel je da ju počeka, kajti bil je baš vtorek Ali kak je tam seljnam je i zaspal. Za dve vure dojde na jeden put k istomu zdencu kočija š četiremi konji a vu kočiji sedela je Bendeš-Vila Mandalena. Kak je iz kočije izišla taki je poznala onoga mladiča, i jako vesela počne ga buditi, grliti, sim tam vleči a nikak ga ne ne— u mogla prebuditi i to za to ne, ar starec jako tvrdi sen na njega poslal je. Vreme je pak došlo da je Mandalena morala dimo i to pak sama kak je i došla. Gda je došla dimo saku je vuru brojila samo da bi ji željni petek skoro došel. I kak je v petek zorja svetala sela je v kočiju i odvezla se k onomu zdencu, ne bi li onoga mladenca i vezda tam našla. Gda je vre blizu zdenca bila rezgledavala se je po 'seh stranah dok ga je blizu zdenca spazila ali pak spečeg. Brže bolje skočila je iz kočije, nit se je kupala, neg ga je mam počela buditi, i tak dugo ne imela mira dok ga je i zbudila. Kak ga je zbudila mam ga je vu kočiju zela i vu svoj grad odvezla. Gda je več dugo vremena v njenem gradu bil predala mu je 'se ključe i rekla da slobodno vu 'se hiže ide samo ne v jednu, ali ključ je i od ove hiže imel. Za kratko vreme odputovala je Mandalena, a on sam v gradu. Pomislil je da je ve baš zgodna prilika videti kaj more v ti zabranjeni hiži biti. Zeme ključ pa odključal je vrata. Kak je v hižu stupil začudil se je jako, ar je vusred hiže veliki lagev opazil a iz lagva ove reči čul : daj mi kaplju vode, dal ti bum ja jeden vek sveta više neg ti je bog dal. Kak je prvu kaplju v lagev spustil pak je čul reči: daj mi dve kaplje vode, dal ti bum dva veka sveta više neg

ti je bog dal. Kak mu je to dal čul je pak glas: daj mi tri kaplje vode, dal ti bum tri veke sveta više kak ti je bog dal. Kak je trejtu kaplju v lagev spustil mam se je lagev na sto komadov rescepil, a iž njega veliki zmaj izletel. Mladenec ves strahu izišel je iz hiže i čekal dugo sam vu gradu misleći da bu Mandalena skoro nazaj došla. Ali je zapstojn čekal, kajti kak je zmaj iz lagva izletel taki je Mandalenu našel i v svoj grad odnesel. Ov mladič gda je več videl da Mandalene više nazaj nega, odpravil se je na put da ide iskat Mandalene. Kak je več nekuliko vur putuval dojaše do jedne šume v koji je jednoga staroga 'sega ne močnoga vuka našel. Kak je videl da vuk onak slab tam leži zišel je s konja pa jednoga izmed svojeh konjov vuku za hranu zesekele. Gda je to vuk videl zdehnul je i rekel: kak bi ti ja mogel za tuliku dobrotu zahvalen biti? nemrem ti nikaj drugoga dati, neg iščupaj od mene jednu dlaku, i gda budeš v stiski samo puhni na tu dlaku i ja ti bum mam na pomoč došel. Na to je mladenec iščupal vuku jednu dlaku, del ju vu žep i išel dalje. Ne dalko od vuka našel je v grabi staroga orla koj od slabosti nit se genuti ne mogel. Videči to ov mladenec i njemu je jednoga konja za hranu zesekele. Orel iz zahvalnosti reče mladencu, da naj mu iz leve kreluti jedno pero iščupa i, gda bude v potrebi, naj samo na ono pero puhne i on bu mu mam na pomoči. A ne dalko od potoka zagledal je v prahu ribu gde se muči ali nikak nemre nazad vu vodu. Riba mu sem smilovala, digel ju je iz praha, opral i v vodu nazad pustil. Riba iz velike zahvalnosti, ka ji je življenje spasil, reče mu, naj ji jednu lusku iščupa i, gda bude kaj potrebuval, naj samo puhne nanju, da bu taki na pomoč došla. Mladenec iščupa ribi lusku metne v žep i dalje ide. Tak putujuči dojde na jednu cestu, prek ceste baš je mravska vojska prelazila. On je ne štel mrave pogaziti, pa je čekal dok *si mravi prejdeju. Gda ih je vre polovica prešla reče mu jeden izmed njih, da naj slobodno prek njih prejde, ar ih je jako vnogo, pa bi moral dugo na cesti čakati. Mladenec pak ne se s ceste genul dok nesu 'si mravi prešli. Gda je vre zajdni mrav i to naj veči izmed njih do njega došel, rekel mu je, da ne zna kak bi mu drugač zahvalen bil, neg naj mu levo krilo iztrgne i, gda bude v stiski, naj samo na to krilo puhne i

oni budu mu 'si na pomoč pritekli. Mladenec je i mravu krilo iztrgnul metnul, ga v žep i odišel dalje. Ne dalko od toga mesta preleti na jeden put lisica prek puta- Ov zelje pušku i štel ju je streliti. Gda je to lisica videla reče mu: prosim te lepo, naj me vubiti, ja ti povem koga ti iščeš: ti iščeš Bendeš-Vilu Mandalenu , nu predi neg ju najdeš, moral buš pri jedni stari babi služiti. Pri nji drugoga posla ne buš imel neg buš samo jednoga konja tri noči čuvat moral, ali moraš paziti da v jutro konj prez tebe dimo ne dojde, ar ako konj sam dimo dojde onda glava s tebe. Kak ove tri noči verno odslužiš, davala ti bude baba konja kojega goder štel budeš, no ti drugoga ne prosi, neg koji je naj gorši; ov konj bu te donesel kam želiš. Gda je to mladenec od lisice čul pustil ji je život da beži. Drugi den došel je do jedne hiže v koji je tu babu našel. Ova ga je mam pitala, jel' bi štel pri nji služiti. On ji odgovori, da je, samo želi znati kaj ima pri nji činiti. Ona mu reče : posla drugoga pri meni ne buš imel, neg samo jednoga konja buš čuval i to samo ob noč, a ob dan moreš spati ali kaj ti drago delati ; i to ti još moram povedati da ov konj kojega buš pasel, ne sme ni jen put prez tebe dimo dojt, ar kak konj samo jeden put sam dimo dojde, vidiš : ovde je vre devedeset i devet glav, a ovo još jedno mesto prazno za tvoju glavu. Mladenec mam na to privoli i isti den na večer išel je s konjom na pašu. Kak je on na pašu došel za kratek čas zaspal je i kak se je prebudil opazil je da mu je konj zginul. Misleći kaj mu je vezda početi pade mu na vum vukova dlaka, zeme ju iz žepa, puhne na nju i za kratek čas dojde vuk pa ga pita kaj želi. On veli : zginul mi je konj a prež njega ne smem dimo dojt. Vuk mu reče : konj je vezda na vrh naših gor, ja bum ga taki sim dotiral. Vuki su se zložili i konja na mesto dotirali. Gda je jutro došlo i mladenec s konjom dimo došel baba ne se mogla dosti načuditi; dala mu je jesti, za tem odišla je vu štalu i začela nemilo konja biti ka je ne sam dimo došel. Drugi den, gda je večer nastala, odišel je mladenec na pašu pak je zaspal i pak mu je konj odišel. Zeme iz žepa orlovo pero i puhne na njega; orel dojde i pita kaj želi. Gda mu je povedal da mu je konj odišel i da ne sme dimo dojt prež njega, reče mu orel: konj je vu Vilovski te po zraku leti, mi bumo ga taki

dotirali. Orli su se zložili i konja mladencu dotirali. Gda je mladenec dimo došel dobil je jesti kak i prvi den, a baba ide v štalu te vudri po konju i reče mu da naj se čuva da zutra z mladencom ne dojde, kajti ako sam ne dojde, da bu ga vubila. Trejtu noč gda je mladenec s konjom na pašu do-šiel ne štel niti ž njega iti samo da mu ne vujde. Ali kresega toga sen ga je nadladal i, gda se je prebudil , opet konja nega. Zeme ribinu lusku iz žepa, puhne na nju i riba mam dojde pa ga pita kaj želi. On ji pove a ona mu obeča da bu konja dotirala, ar se baš vezda kre mora kupa. Ribe su se zložile i konja na mesto dotirale. Tretji den, gda je mladič s konjom dimo došel, pohvali ga baba i reče mu: da si me tak verno služil zato si moreš izmed mojih konjov naj lepšega izebrati , ali predi još mi nekaj moraš včiniti. Evo tri drvejnke prose, ovu moraš ovu noč izbrojiti i zutra mi povedati kuliko je 'sega zrn. Gda je večer nastala mislil je mladenec kak da bi mogel tuliko prose v jedni noči izbrojiti pa mu na jedenkrat dojde na pamet mravčovo krilo, puhne na njega i mravec dojde, pita ga kaj želi. I gda mu je povedal reče mu, da naj samo prez brige bude, da budu oni vre to sami izbrojili. Mravci su se skupili i tuliko ih je bilo da na sakoga po zrno niti ne došlo. Gda je pol noči bilo došel je mravec k mladencu i rkel mu je kuliko zrn je. Ov si je napisal i rekel je babi kuliko je zrn. Baba se je jako začudila da je mladenec vre do polnoči zrna pobrojil. Gda je jutro došlo odvela ga je baba v štalu i rekla mu naj si naj lepšega konja zebere. On pak je ne štel drugoga neg onoga koj bil je naj gorši. Baba se je počela izpričavati da na tom konju ona gdagda jaše. Mladenec je pak rekel da nikak drugoga konja nece. Gda je baba videla da drugač ne bude , reče mu : gda si me tak verno služil zato si ga zemi. Gda je mladenec konja'na vulicu izvel i malo ga oprášil al on po stane konj da nemre lepši biti i još ktomu vilovski. Sede na njega i odišel je zmajovomu gradu. Gda je do zmajovoga grada došel, našel je Bendeš-Vilu Mandalenu gde sedi a zmaj ji vu krilu leži i spi. Gda ga je Mandalena spazila mam je skočila, a mladenec ju na konja zel i ž njum odjahal Gda su vre dosti dalko bili prebudi zmaja njegov konj i reče mu: stan se, zmaj, odnesel ti je Bendeš-Vilu Mandalenu. Zmaj ga pita: jesu li vre

dalko i budem li ih dostigel? Konj mu odgovori : lahko i lahko. Zmaj mam sede na konja pa za njimi. Gda ih je dostigel izvukel je meč iz korice i držal ga je vrh njegove glave pa mu rekel : vezda sem ti zel on vek sveta kojega sem ti dal gda si mi v lagev kaplju vode spustil. Zatem zel je Bendeš-Vilu Mandalenu na svojega konja i ž njum v svoj grad odjahaL Drugi put je mladenec pak po Mandalenu išel i bilo je 'se tak kak prvi put, samo gda jih je zmaj stigel rekel mu je, da trejti put naj ne dojde, ar ako ga onda vlovi da mu bu mam glavu odsekel. Ali kre 'se grožnje išel je mladenec i trejti put, nu gda je vu grad zmajov došel, dogovoril se je (mladencov i zmajov konj da , gda bude zmaj štel mladencu glavu odseči, da bude ga ze sebe hitil i tak mladenec onda njemu glavu odseči more. Gda je trejti put Manda lenu odnesel, zmajov konj je ne nikaj rekel; gda je vre po priliki mislii da su oni vre dalko, zbudi zmaja i reče mu : stani, zmaj, odnesel ti je Bendeš-Vilu Mandalenu. Pita ga zmaj: budemo li ih mogli dostiči ? Konj mu odgovori ; mtežko i težko. Na to zmaj mam sede na konja pa skokom za njimi. Gda ih je vre s težkum mukum stigel, izvadi meč i oče mladencu glavu odseči, ali vu isti mah konj se ritne i zmaja pod sebe hiti. Brže onda mladenec pograbi meč i odseče zmaju glavu. Vezda veseli seli su mladenec na jednoga a Bendeš-Vila Mandalena na drugoga konja i odjahali vu Mandalenin grad, gde su onda skup vu miru i zadovoljni živeli.⁴⁰.

⁴⁰ <https://books.google.hr/books?id=azouAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=matija+valjavec&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwitsMbh65fWAhWE7xQKHfkJCwMQ6AEIMTAB#v=onepage&q=matija%20valjavec&f=false>
(Matija Kračmanov Valjavac, *Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina*, Varaždin, 1858., (20.08.2017.)